

МИЛАН СИКИРИЦА

РАЗВИТАК НАРОДНЕ ВЛАСТИ НА ТЕРИТОРИЈИ ОК ВАЉЕВО

Стара власт и окупатор

Одмах по уласку окупатора у нашу земљу, стара власт се ставила у службу окупатора. Тако већ крајем априла 1941. год немачки пуковник, командант места у Ваљеву сазвао је председнике општина и начелнике околних срезова на састанак, на коме је дао упутства старој власти, како да служи интересима окупатора и затражио да се стари полицијски и жандармеријски апарат одмах искористи за спровођење окупаторских наређења. Окупатор прво заводи полицијски час, патролну службу, сакупљање пријављених оружја, као и оружја које напушта југословенска војска приликом повлачења. Сваки дан је добошар оглашавао нова наређења: *Не смеју се виђати групе грађана, а Јевреји и Цигани морају да носе жуте траке, затим, Свако мора поздрављати немачког команданта.*

Окупатор првих дана уз помоћ старе власти врши немилосрдну пљачку наше земље. Још није завршено ни потпуну војничку окупацију, а композиције возова и колне камиона кретале су се према Аустрији, Мађарској и Италији са робом опљачканом из пуних магацина и опљачканих трговачких радњи. За кратко време нестало је основних намирница и најнужније потрошне робе. Тешка економска ситуација изазвана ставом старе власти и пљачком окупатора најтеже је погодила сиромашне слојеве. Богате пијаце Ваљева, Крупња, Осечине, Коцељеве и Љубовије постале су пусте и празне, јер Немци већ првих недеља окупације упадају у дане вашара на пијацу и отимају од сељака јаја, стоку, кајмак, ракију и друге производе. Полицијски и жандармеријски апарат у Ваљеву верно служи окупатору, а исто то чини и стара окружна и среска власт, врши се замена личних карата, скидају се стари натписи, формира се на предлог немачке команде *Добровољна радна чета омладине*, која има задатак да одржава чисте улице града и чини разне комуналне услуге. Ово Немци чине из предострожности, јер је омладина била беспослелна па су се плашили организоване акције омладине.

Средином јула 1941. окупатор држи састанак са председником општине, среским начелником у Мионици на којем доноси одлуку о преузимању војних акција против првих партизана који се јављају у мањим групама.

Окружна партијска конференција одржана 21. јуна 1941. у Основној школи у Златарићу била је борбени договор комуниста овога краја пред почетак обрачуна са непријатељем. Реферати о непосредним задацима који стоје пред Партијом и о политичком стању у свету, у нас и у нашем округу показали су да се налазимо пред

свеспштим народним устанком Излагање је показало да је Партија на терену ОК Ваљево много учинила за припремама за устанак. Тако у среским местима Ваљеву, Убу и Љигу били су формиран и војни комитети који су активно радили на прикупљању оружја, муниције и синтетског материјала.

Устанак и рушење старе власти

Ваљевски партизански одред формира се првих дана јунског устанка и у његовом саставу су биле: Колубарска, Тамнавска, Подгорска и Азбуковачко-рађевачка чета. Први политички циљ акције одреда је рушење окупаторске власти у циљу мобилизације свих родољубивих снага за народну револуцију. Чете Ваљевског одреда, свака на свом терену приступиле су паљењу општинских и среских архива и разоружању жандармеријских станица. Паљење архивског материјала и рушење старе власти која је била у служби окупатора, народ је примио одушевљено, јер је одавно кукао на њен неправилан рад. Приликом паљења архиве, окупљеном народу који је често и сам учествовао у паљењу, прочитан је акт о распуштању и забрани даљег рада старој власти омрзнутој од народа. Како се спроводила акција затварања старих општина и каквав је био значај спаљивања архива износи Драгојо Дудић у свом дневнику наводећи спаљивање архива у Славковци 7. августа 1941 на страни 34, и 35: *Наша патрола, претходница већ је била залосела општинску зграду. За извршење задатака одредили смо другове: судију, лекара и потребан број партизана. На домену су стављени прво велики и крупним словима писани листи народних издајника Ђотићеваца. Затим све прелиске сви спискови о жетви, стоци, људству као и спискови новчаних дуговања ранијег датума. Отворена је каса у којој је било околу 2000 дина. Новац је враћен натриг са милогом председнику општине да га не сме потрошити пошто од данас престаје свики рад у општини. Узели смо шапило-егриф пошто нам онај који смо раније имали није био добар, узели смо нешто и картије. Документ о затварању општине дали смо председнику а један задржали за нас који прилажемо уз дневник. После завршеног задатка у општини одмах смо организовали одржавине збора. За говорнике су одређени другови Дудић и Јовановић Јовановић је говорио о политичкој ситуацији и задацима Народноослободилачких одреда, а друг Дудић о теме зашто смо дошли овде, зашто вршимо нападе на општине, зашто разоружавали жандармериске станице, зашто палимо имање у пореским управама итд. Указао је на опасност страховите глади која ће још на почетку зиме бити страшна у нашим пасивним крајевима, ако неспречмо одишмаме јер је страховита олуја од понедељка само појачала ону сумњу, уништивши 90% примихи непожтевоног жита. Позвао је све оне које желе да покрену народну борбу за ослобођење да ступе у редове бораца. Затим је прочитао документ о затварању општине и подвукао да све што ми радимо не радимо скривено, већ о свему јавно расправљамо пред народом.*

На територији ОК Ваљево која је захватала територију бивших срезова ваљевског, подгорског, тамнавског, носавно-тамнавског, колубарског, рађевачког, азбуковачког и део кањарског среза, запалене су многе архиве и уништене су многе жандармеријске станице у току јула, августа и септембра 1941 год. када је устанак свом снагом пламтео и када су чете и батаљони Ваљевског одреда успели окупатору и његовим слугама смртносне ударце. Део Рађевачко-азбуковачке чете предвођене Живком Јовановић Шпанцем 7 јула 1941 год обрачунава се са домаћим издајницима у Ђезој Цркви и ова искра устанка пренела се брзо на цео Србију.

Жиќица Јовановић Шпанац

Јул 1941. године

11. јула Колубарска чета напада и разоружава жандармеријску станицу у Драчићу срез ваљевски и пали том приликом први пут општинску архиву.

12. јула Жиќица Јовановић-Шпанац као командант Рађевачко-азбуковачке чете пали општинску архиву у Грачаници, срез рађевачки.

19. јула део Рађевачко-азбуковачке чете пали архиву у Драгодолу, азбуковички срез.

19. јула разоружана је жандармеријска станица и запаљена општинска архива у Пецкој. Ову успешну акцију изводи са својом четом Миша Дудић и Жиќица Јовановић-Шпанац. Крајем јула они уништавају са својом четом и општинске архиве у Драгојевици (срез подгорски), Лопатињу, Остружњи и Осечини (срез подгорски).

Крајем јула у бившем рађевачком срезу запаљене су општинске архиве и у Завлаки и Костајнику.

Тамнавска чета у току јула разоружала је жандармеријске станице у Радљеву и Бањанима (срез тамнавски).

Крајем јула део Ваљевско-подгорске чете на челу са Милом Милатовићем пали општинску архиву у Бранковини. Том приликом отерани су пописивачи са вршлица, а спискови су уништени да непријатељ не дође до података о извршеној вршици.

Крајем јула са делом Колубарске чете Радивоје Јовановић пали архиву у Мушићу (срез колубарски), а после држи збор на којем објашњава циљеве НОБ-а.

Август 1941. године

2. VIII Радивоје Јовановић са групом од 23 борца Колубарске чете пали по други пут општинску архиву у Драчићу, а почетком августа исте године пали архиву у Буковцу.

6. VIII Тамнавска чета пали општинску архиву у Рађеву (срез тамнавски).

7. VIII патроле Колубарске чете пале архиве у селу. Ба, Кадиној Луци и Славковици, (срез колубарски) Горњој Топлици и Бабанћу.

10. VIII Колубарска чета пали архиву у Рајковићу, а затим су на збору говорили Родољуб Чолаковић и Филип Кљајић.

12. VIII патроле Колубарске чете пале архиву у Петници (срез ваљевски); Паунама и Осечиници (срез колубарски).

18. VIII група бораца предвођена Миланом Тешићем пали архиву у Ораховицама (срез азбуковачки).

19. VIII група од 13 бораца предвођена Жикицом Јовановићем — Шпанцом пали архиву у Рађевским Ставама;

19. VIII Колубарска чета позатварала је општине: ђаковачку, дудовачку, житковачку, бегановачку и шутачку.

25. VIII део Тамнавске чете пали општинску архиву у Коцељеву 27. VIII разоружава жандармеријску станицу у Драгињу.

Крајем августа део бораца Тамнавске чете предвођене Коеном Мајером и Светом Поповићем пали општинску архиву у Месарицама (тамнавски срез).

Септембар 1941. године

Борци Ваљевског одреда предвођени Здравком Јовановићем уништили су жандармеријску станицу и спалили архиву среског начелства и пореске управе за бивши срез подгорски у Ваљевској Каменици.

8. IX један вод Тамнавске чете пали прво општинску архиву у Јабучију а затим у Памбуковници.

11. IX група бораца Ваљевског одреда са Драганом Антићем пали архиву општине Ставе.

Почетком септембра група бораца Колубарске чете предвођене Милацом Дракулићем пали архиву у Доњим Лесковницама.

У септембру борци Рађевачко-азбуковачке чете попалили су све општинске архиве у бившем азбуковачком срезу изузев општина Доње Кошуље, Доња Трешњица, и Доња Буковица као и општине у Љубовији.

Народни зборови

Крајем јула 1941. год. у Мушићу (срез колубарски) одржава се један од првих зборова народа на коме су говорили Андра Савчић и Радивоје Јовановић.

31. јула у Баставима (срез рађевски) скуп народа на брду Поповац држи Жикица Јовановић-Шпанац и Чедо Миловановић учитељ из Пецке.

7. августа 1941. год. у Славковици (срез колубарски) скуп народа и радника из каменолома држи Драгојло Дудић, Радивоје Јовановић, Софија Станишић и грађевински радник Ђуро Репија.

10. августа 1941. године збор народа у Рајковићу (срез колубарски) држи Родољуб Чолаковић, Филип Кљајић, и Софија Станишић.

Почетком августа исте године у Драгодолу (срез азбуковачки) збор држи Милош Минић.

Крајем августа у Голој Глави држи збор Јулка Пантић из Ваљева и кројачки радник Божидар Нинковић из Коцељеве.

Крајем августа 1941. у Месарицама (срез посавско-тамнавски) збор држи Коен Мајер.

Крајем августа 1941. у Прову у Дебрецу (срез посавско-тамнавски) збор држи Коен Мајер и Света Поповић.

Крајем августа у селу Ба збор држи Мића Радојевић.

Крајем августа 1941. у селу Толисавцу (срез рађевски) држи збор Стеван Филиповић — Колубарац и Жикица Јовановић-Шпанац (после овог збора пријавило се 42 бораца добровољно у Рађевски батаљон уочи напада на Крупањ.)

На скуповима народа у Царини и Гуњацима (срез рађевски) 1941. говори Миша Дудић.

Крајем августа у Осечиници (срез колубарски) говори Драгојло Дудић.

Као што видимо политичко и војно руководство Ваљевског одреда на целој територији ОК Ваљево одржавало је преко политичких скупова и зборова живи контакт са народом од првих устанничких дача, указујући им на циљеве народно-ослободилачког покрета и уједно позивајући га да руши стару власт и добровољно ступа у Ваљевски партизански одред. Овако жива политичка активност имала је одраза у војном јачању одреда који је бројао хиљаде бораца, који су за неколико недеља успешне борбе у септембру месецу 1941. ослободили целу територију између Ваљева и Дрине и опколили сам град Ваљево.

Тако је овај одред створио услове за долазак друга Тита и Главног штаба из окупираног Београда на ослобођену територију западне Србије 12. IX 1941. год. а већ 26. IX 1941. одржава се историјско саветовање у Столицама.

У исто време устанак пламти и у осталим деловима Србије тј. нарасли партизански одреди очистили су суседне округе јужички и чачански, а и у Шумадији наносе се тешки губици непријатељу. Рађевски батаљон у помоћ осталих јединица Ваљевског одреда 2, 3, и 4. септембра потукао је немачки гарнизон у Крупњу и Столицама и заробио преко 100 Немаца и тада се у редове партизана добровољно јавља преко 1000 сељака из суседних села, док је резервног оружја било за свега 200 људи.

У исто време Колубарски батаљон очистио је територију колубарског среза, терен Љига и Белановице и са југе стране учествовао у опкољавању Ваљева. Опкољеном гарнизону у Ваљеву непријатељ шаље огромна појачања и наше снаге одустају од директног напада на сам град.

Слободна територија од Дрине до Ваљева створила је услове за стварање органа нове народне власти, која има задатак у првом реду да ради на политичком и организационом учвршћивању ослобођене територије.

Политички војни руководиоци Ваљевског одреда правилно су се поставили код организовања НОО на ослобођеној територији. Са народним масама, они су се повезали кроз зборове и конференције народних одбора помажући тим основним ћелијама власти у спровођењу одлука и поучавању народа да учествује у својој власти. Одржани су заједнички састанци одборника и војних руководилаца јединица одреда.

Упоредо са стварањем НОО-а ствара се и Народна стража при сваком одбору као орган који треба да помаже спровођењу одлука НОО-а, затим у борби против петоколонаша и разних шпекуланата из редова кулака и градске буржоазије. Уједно стража је на територији НОО-а организовала и патролну курирску службу. Задаци НОО су ушли велики и разноврсни:

- да остварују на свим пољима, областима линију НОБ-а,
- да врше агитацију против окупатора и издајника,

— да саботирају и онемогућавају спровођења свих мера окупатора и издајничког апарата којим је пљачкан и истребљиван народ.

— да прикупљају помоћ у храни, одећи, оружју и муницији.

Месни комитет у Ваљеву још од уласка Немаца развио је живу активност код грађанства у циљу сакупљања оружја санитетског материјала, одеће и осталих потреба за устанак.

Међутим, штаб Ваљевског одреда даје инструкције тадашњем секретару Месног комитета у Ваљеву Милци Павловић — Мики, да комитет приступи стварању илегалног НОО за Ваљево, да покрет добије ширу основу а прикупљање материјала масовнију базу у граду. У одбор је требало окупити људе који се нису компромитовали радом у бившој власти а стоје на позицијама НОБ-а. Месни комитет је размотрио лица са којима треба разговарати и организовати са њима припремни састанак за стварање НОО за Ваљево. Крајем августа састанак је одржан у стану Ружице Радовановић и Наде Оклопције, професора. На томе састанку требало је да буду присутни: Милан Јанковић, инжењер; Миле Бабић, инжењер; Живан Исачиловић, учитељ; Мирко Оташевић, обућар; Илија Милатовић, трговац, Милан Гођевић, трговац, Живота Ђермановић, адвокат, Милош Атанацковић, инжењер, Душан Андрић — Солид, трговац, др Влада Поповић, Бора Атанацковић, агроном, др Раца Стефановић, Цветко Јовановић, професор и Рата Васиљевић из *Вистада*.

Неки од наведених нису присуствовали првом састанку. Бора Атанацковић руководио је овим састанком а такође му је поверено да изради правила одбора — Статут. Тај Статут је требало да прими изабрани одбор који треба да се дели на секторе. Бора Атанацковић је био предвиђен за секретара одбора. Овај припремни састанак за избор илегалног НОО Ваљева имао је ипак доста успеха. Нарочито се

Одмах по уласку окупатора у нашу земљу, стара власт се ставила у службу

Пошто се дуже времена у одреду налази Војислав Ранковић, као борац, а код и осталог веша, одеће и обуће, био је скупљен у кући Душана Андрића. Сам Андрић купио је у индустријском предузећу Вистад доста санитетског материјала и новчане помоћи. Било је имућних грађана који су давали и до 100.000 дин. новчане помоћи за НОП. Рајко Ковачевић и Живан Ђурђевић долазили су крајем августа и почетком септембра до куће Душана Андрића и преносили до штаба одреда скупљену помоћ, а крајем августа донета су два радио—апарата до штаба Ваљевског одреда. Већ почетком септембра окупатор је стрељао Илију Милатовића, јер је откривен његов илегални рад, тако да је то опет отежало припреме на избору илегалног НОО у Ваљеву, који се коначно тек оформио 5. X 1941. год.

Одбори основани у јулу и августу 1941. године

31 јула 1941. год. у *Биставу* (срез рађевски) формиран је НО комитет. Преко овог комитета одржавана је веза између Подгорине и Рађевине (јер то је био више орган партизанског одреда него власти). Председник комитета је Сретен Солдатовић, а одборници Љубомир Петровић, Раша Солдатовић и Ана Зебић. Приликом формирања комитета одржан је збор на брду Поповцу и на њему су одржали говор Жикица Јовановић — Шпанац и Чедомир Милосављевић, учитељ из Пецке.

18. августа изабрана је НОО у Драгодолу (срез рађевски) председник је Зарија Андрић, а одборника је било још пет. Почетком септембра на једном састанку био је присутан и Милош Минић и штаб Рађевског батаљона. Тада је донета одлука да се болница из Пецке са рањеницима пребаци у Драгодол, јер је изложена бом-

бардсвању непријатеља. Пошто су рањеници смештени по кућама, за негу и издржавање сваког болесника НОО је давао за 1 дан 3 кг пшенице. Затим одбор је морао да смести стоку отету од непријатеља приликом његовог повлачења. Одбор организује прсвлачење и смештај пшенице из Мачве. Ову пшеницу одбор је млео за војну пекарну коју је организовао и делно сиромашном становништву. Поред пекаре одбор је организовао радионицу за израду коже и опашака.

Крајем августа 1941. год. формиран је НОО у Ликолри (срез рађевски), председник је Цветко Матић — Бели. На формирању овог одбора ради Мића Јерemiћ.

Крајем августа формиран је НОО у Шљивови (рађевски срез), председник је Сретен Миловановић и изабрано је још 6 одборника. После ослобођења Крупња одржао је састанак са одборницима Мића Јерemiћ и одбор је допуњен са још три одборника из суседних села Лозо и Врбића.

Крајем августа 1941. год. формиран је НОО за општину Горња Топлица уз помоћ штаба Колубарског батаљона. Одбор је имао 15 чланова за Горњу Топлицу, Ракаре и Берковац, а председник је био Радивоје Радвановић. Нарочито живу активност одбор је развио на сакупљању хране пошто су суседна села економски јака. Храна се скупља у Г. Топлици, Бошњаковићу, Цветановцу, Бабајићу, Славковци и Кадиној Луци. Магацин хране био је смештен у кући Јове Параћинца. Из магацина је дељена јединицама које су се налазили на положају. Поред хране магацин је држао и оружје заплењено од непријатеља, а и алат који је служио за рушење мостова и пруга.

НОО основани у септембру

1. IX 1941. ослобођене су Столице, а 4. IX Крупњ. Ослобођењем Столица и Крупња створени су услови за стварање веће јединице народне власти на ослобођеној територији западне Србије, тј. створен је привремени срески НОО, који је руководио свим сеоским одборима Рађевине и Доње Лзбуковнице. Секретар тог одбора Мића Јерemiћ у недељном листу за политичка питања среза Ваљево *Напред* од 22. и 28. X 1960. год. износи како је одбор основан као и садржај рада првог привременог среског народног одбора у Крупњу.

Штаб ваљевског народно-ослободилачког партизанског одреда донео је одлуку да се формира привремени срески народноослободилачки одбор. На овом састанку у кући Божића Вујића донет је Први декрет народне власти и именовани су чланови НОО. Чланови нису могли нормално да се бирају због опасности по становништво од честих ваздушних напада као и због тога што је за време борбе за ослобођење Крупња становништво напустило град и иселило се у околна села.

Сутрадан 5. IX пре подне, на основу донете одлуке штаба одреда, у селу Кржаву поред самог Крупња, на великом трему амбара Лазе Лазаревића, званог Бабин, док је један немачки авион надлетао и вршио извиђања и митраљирао, састао се привремени срески НОО и одржао своју седницу у присуству инспектора СК КПЈ Милоша Милића — Црног, заменика команданта Ваљевског народно-ослободилачког одреда Драгојла Дудића — Чиче и заменика комесара одреда Попа Владе Зечевића.

Овој првој седници присуствовали су сви чланови одреда изузев Сретена Миловановића који је задобио повреде приликом заробљавања немачке коморе. Ради повреде овог члана одбора повећан је број чланова за још једног па је на предлог попа Владе именован инж. Мића Милићевић, који је такође радио у ливници Антимон. Том приликом је извршено и конституисање одбора па је за председника изабран

Миша Мандиловић а за секретара Мића Јеринић. Пада у очи да је у овај привремени НОО изабран мали број одборника. Било је више разлога који су утицали на ово. Између осталог, постојала је бојазан да, ако у одбор уђе већи број одборника, он ће бити гломазан и отежавати његову ефикасност и оперативност у раду. Поред тога, према донетој одлуци на првој седници по свим важнијим питањима од општег интереса, седницама среског одбора нису присуствовали сви председници и секретори сеоских одбора, тако да су они уствари сачињавали пленум среског одбора, а овај је био у неку руку извршни одбор. Неколико оваквих седница је одржано и то по питањима сетве, мобе, мобилизације, чување шуме и др. Закључено је да се са овако организованим одбором ради и доцније ако пракса покаже да се одбор прошири, што је и учињено пред почетак прве непријатељске офанзиве. Тада је у привремени срески НОО на једној од седница кооптирано још 4 члана и то: Риста Пантић „Пикља“, радник, Фрања Шпехор, радник и одбегли „робијаш“ из Сремске Митровице Анђелко Блаженовић, столарски радник и Томица Милошевић, управник поште. Овај избор је накнадно потврђен на једном од „пленума“ на коме је присуствовала већина сеоских одборника.

На овој првој седници после конституисања Милош Милић — Црни, изложио је задатке нове народне власти и упознао одбор са првим декретом народне власти.

Нова власт је сада имала пред собом разноврсне и одговорне задатке. Привремени срески НОО имао је у првом реду да спроведе мобилизацију нових бораца и средства потребних фронту организује прикупљање наоружања, муниције, одеће, обуће. Поред тога одбор је имао да решава и друге сложене задатке, нарочито оне који с тичу учвршћења позадине и нормализовања живота народа, да организује власт по свим селима слободне територије и обезбеди личну и имовинску сигурност грађана.

На овој седници такође су донете и прве одлуке привременог НОО које су одговарале жељама и потребама народа у новим условима. Ове одлуке гласе:

1. Да се 5. IX увече одржи народни збор у слободном Крупњу на коме ће се присутним грађанима представити нова народна власт, привремени НОО и затражи њихова сагласност за именовање одбора, као и да се прокламује и објасни први декрет народне власти. Збор има сазвати НОО.

2. Да се на свим одборским седницама води записник и донесе писмена одлука по свим питањима која се налазе на дневном реду седнице и о којима одбор решава, а први декрет народне власти да се умножи и расподели по граду и селу.

3. Да се компетенција о надлежности привременог среског НОО прошири поред среза Рађевског и на доњи део среза Азбуковачког. Ово је привремена мера која ће трајати све до избора среског НОО у Пецкој или Љубовији.

4. Да се по свим селима и зборовима грађана изаберу срески НОО у саставу три до пет чланов уколико раније нису изабрани и свим изабраним одборницима издају се писани декрети.

5. Да се конфискује имовина народних непријатеља у корист народа и преда на управљање НОО. Конфисковати, између осталог, имовину издајника Уроша Недељковића бившег посланика ЈРЗ.

6. Да се конфискује новац заплењен у пореској управи среског начелства и другим установама и надлештвима старе уништене власти у корист НОП-а.

7. Да се преузме имовина и инвентар укинуте општинске управе, жандамеријске станице и среског начелства и одвођење комисије записнички се констатује нађено стање.

8. Да се обустави рад среског суда, пореске управе, катастарске секције и других надлештава и изврши комисијски преглед и попис дотадањег стања, а целокупна архива и други материјал да се записнички преда на чување једном чиновнику, али да то не сме бити старешина установе.

9. Да се изврши претрес околних шума ради проналажења остатака оружја, муниције, неексплодираних авионских бомби и лешева евентуално заосталих после борбе за Крупњак како би се спречили несрећни случајеви и епидемија од труљења лешева. Неексплодирани велике бомбе да се оgrade од приступа становништва и мање скупе и склопе на сигурни места, неприступични становништву.

10. Да се изврши рашчлањавање рушевина причињених бомбардовањем и оправка зграда које су настрадале за време борбе. Као радну снагу за теже радове употребљавати Немце, а за лакше користити добровољну акцију грађана.

11. Да се обезбеди помоћ сиромашнима и избеглицама као и породицама бораца који су на фронту а које су без средстава.

12. Да се у просторијама зграде основне школе у Крупњу организује болница за лечење рањеника у којој ће лекарска помоћ бити бесплатна и за све грађане.

13. Да се упуту апел грађанима у циљу прикључања добровољног прилога и одеће, обуће, животним намирницама за потребу НОП-а.

14. Да се на терет одбора изврши сахрана погинулих партизана погинулих у борби за ослобођење Крупња као и грађана погинулих од немачког бомбардовања.

15. Да НОО одржавају политичке конференције народа на којима се објашњавају циљеви и задаци НОБ-а и да се мобилишу нови добровољци за НО војску.

16. Да НОО уз помоћ народних стража раде на уништењу петоколонаша, шпијуна и шпекуланата и узимањем вишка хране из њихових кућа снабдевају болнице сиромашно становништво своје територије и кухињу војних јединица које бораве на територији НОО.

17. НОО са територије бивших срезова рађевачког и азбуковачког имали су у току августа, септембра и октобра 1941 специфичне задатке да из равничарских срезова: тамнавског посаво-тамнавског и колубарског извуку пшеницу у своја брдска села и да нађу смештај за око 500 вагона те пшенице.

18. НОО је био дужан према својим могућностима да оснује разне услужне радионице за поправку и израду оружја бомби др.

19. НОО су били такође дужни да организују уништавање разних комуникација тј. да прекину стратешке путеве на својој територији које би могле корисно послужити непријатељу као и рушење мостова и железничких пруга и мостова.

20. Дужност НОО је била значајна и хуманитарна код вођења бриге о породицама чији су хранитељи остали у НОВ-ци, заробљеништву, концентрационом логору тј. код обезбеђења тих породица храном, одећом, дрвима и обрадом њихових земљишта.

Као што видимо задаци НОО били су велики одговорни и разноврсни, међутим, ти задаци ће бити још свестраније обухваћени код обраде рада сваког одбора појединачно на територији ОК Ваљево.

Негде НОО код свог оснивања добијају назив Народни комитети, међутим у неким случајевима јединице ваљевског одреда при пролазу кроз нека места оснивају прво комитете од симпатизера НОП-та са задатком да на предлог одборника припреми изборну конференцију и збор народа тога села или више суседних села на коме ће се претходно држати политички говор о циљевима НОБ-а и улози НОО. А код избора илегалних одбора оснивају се месни комитети (случај Ваљево) затим партијске ћелије или поједини чланови партије или у неким случајевима симпатизери где није

било излаза. У септембру 1941. год. основана је највиша НОО на ослобођеној територији ОК Ваљево, јер је то период када је устанак плануо свом снагом и када је окупатор из дан у дан трпео војничке поразе. Тако у свим општинама рађевског среза у току септембра формиране НОО су у селима крај Дрине где се водила борба са окупатором.

1. IX 1941. год. у Малом Борку (посаво-тамнавски) збор држи Коча Поповић комесар Посаво-тамнавског одреда. На збору се формира НОО од 7 чланова, а председник је Недељко Михајловић.

10. IX 1941. год. у Поћути (срез ваљевски) пред триста људи држи збор др Миша Панчић и Чеда Милосављевић. На збору је изабран НОО за општину Поћута која је обухватала села Брезовице, Вујновачу, Ребељ, Совач и Тубровић, Кунице и Равна. За председника је изабран Рајко Ковачевић, а за секретара Милан Јевтић из Брезовица. Укупно је изабрано 14 одборника. На првој седници одбора створене су групе за свако село од три човека у циљу скупљања оружја. На челу групе стајао је одборник. Акције ових група биле су врло плодноне, тако да је за кратко, време скупљено довољно оружја и муниције да се добро наоружа једна чета. На другој седници НОО у Поћути којој су присуствовали Миле Милатовић и Милосав Милосављевић формирана је народна стража од 20 људи, а за командира био је одређен Богољуб Пешић резервни подофицир. На том састанку формиране су и задаци народне страже:

- да чува ред и мир на слободној територији општине
- да чува државну шуму
- да хвата шпијуне
- да легитимше сва непожељна лица
- да хвата лопове
- да стражари на извиђачким местима

— и да ноћне патроле обилазе територију општине. Стража ове општине ухватила је жандара Миленка Гагића који је послат од Немаца да извиди снаге партизана на овом слободном делу територије. Овај жандар је предат ваљевском одреду на саслушање. Стража је такође похватила лопове који су се издавали за партизане. Они су отимали од сељака новац или су били брзо похватани и осуђени. Народна стража је функционисала до 2. II 1942. до трајања слободне територије. Одбор је био сваки други дан на окупу, а недељом је одржавао редовне седнице.

10. IX 1941. г. у Осладићу (срез подгорски) пред око 100 људи на народном збору говори Тића Миловановић и ту се бира народноослободилачки одбор (састав одбора непознат).

11. IX 1941. г. у Пецкој (срез азбуковачки) одржан је народни збор на којем је било присутно преко 200 људи. На збору су говорили Чеда Милосављевић, Драги Андрић, Драги Милосављевић и др Димитрије Питовић. На збору је изабран НОО од 20 одборника, за Пецку 4 одборника, за Гуњаке 6 одборника, за Царину 4, за села Коњицу и Скадар 4 одборника. За председника је изабран ЈАКОВ МАРИНКОВИЋ земљорадник, а писар у одбору је био Чеда Недељковић.

Са изабраним одборницима одржали су савстовање Драгојло Дудић, Миша Дудић и Чеда Милосављевић дајући упутства за рад.

После 10 дана од оснивања одржан је састанак на коме је Стеван Милатовић, командант места у Пецкој дао предлог за ресорганзацију овога одбора тј. остали су исти одборници само је свако село добило председника свога одбора. За Скадар и Коњиц председник је био Драгутин Тадић, а за Гуњаке Војислав Бојичић.

НО одбор у Гуњаку имао је свој магацин за пшеницу коју је млео и делио сиромашном становништву.

Председник Бојчић примио је крајем септембра једно писмо од команданта Рађевско-азбуковачког батаљона Мише Дудића:

Другу председнику Војиславу Бојчићу

Гуњац

Пошто се дуже времена у одреду налази Војислав Ранковић, као борац, а код куће има мајку стару преко 50 година а радне снаге нема, него је он био јединац, наређује се председнику да да помоћ сељацима који имају радну снагу до посеју пшеницу Војислављевој мајци, да јој се довуку дрва и да јој се помогне у исхрани.

Миша Дудић

Овај одбор организовао је превоз пшенице из Посавине и Тамнаве и они који су учествовали у превозу добили су од одбора објаве, за слободно кретање по слободној територији.

За председника НОО у Царини изабран је Живан Ђукић а за секретара Велизар Топаловић.

Овај одбор сместио је седам вагона пшенице у своме селу Пребченц из Тамнаве и Посавине.

НО одбор у Пецкој организовао је мељаву пшенице као и печење хлеба за борца на положајима на Дрини. Он је организовао и болницу за рањенике али како је Пенка била изложена честом непријатељском нападу из ваздуха, болница је премештена у Драгодол.

Свих 15 општина азбуковачког среза имала су своје НО одборе осим села Кошуље, Д и Г. Буковице, Г. Трешњица и Савковић.

У срезу тамнавском почетком септембра оснивају се НО комитети у Радљеву, Јабучју, Памбуковици, Трлићу, Бањанима, Калиновцу, Новацима, Крнулама, Радуши, Каони и Бобовнику. НО комитет у Радуши обухватао је и села Докмир, Кршну Главу и Слатину.

На формирању органа народне власти у срезу качерском раде Пера Симић и инж. Божа Максимовић. Партијска организација у овом срезу имала је у почетку устанка великих тешкоћа, јер су се под именом партизана појављивале разне пљачкашке групе, једну такву групу предводио је звану ЧАРУГА, који је у околини Белановице пљачкао и узнемиравао становништво. Међутим, Колубарска чета је брзо стала на крај овим пљачкашким групама и оне су ликвидирале.

Још крајем августа у селу Ба народни збор држи Мића Радојевић и на томе збору формира се актив састављен од симпатизера као орган за скупљање хране за становнике Љига, који су страдали од окупатора приликом борби за Љиг.

Колубарска чета после успешно извршеног напада на жандармеријску станицу у Бабајићу организује велики народни збор на којем су говорили Драгојло Дудић и Драган Јовановић. Збор је отворио Света Јорданов. После објашњавања циљева народноослободилачке борбе овај збор Драгојло Дудић завршио је речима: *Када се заврши рат у десну руку ћемо пушку а у леву куглицу па да гласамо.*

После ових успешних народних зборова развила се широка акција сакупљања хране, оружја и остале помоћи за партизана. Ретко која кућа нешто није дала од хране, одеће, обуће. Људи су са вољом давали, говорећи *Када овако лепо тражите без наређења даћемо вам све што имамо и што треба.*

Као што видимо Колубарски батаљон код извршења својих врло успешних војних акција на Лајковац, Љиг, Бабајић имао је свестрану помоћ народа тога краја.

У Санковићу (срез колубарски) већ крајем августа формиран је НО комитет који сакупља храну, а средином септембра одржава се *Сеоски састанак* на којем се бира НО одбор — орган за скупљање оружја и хране. Такав одбор основан је у Љигу.

На сличним сеоским скуповима бирају се акламацијом средином септембра НО комитети у Бурђевцу, Радобићу и Мушићу (срез колубарски).

— Средином септембра изабран је НО комитет за сакупљање хране и оружја у Марковој Цркви и Ратковцу (срез колубарски). У одбор су изабрани Димитријевић Богољуб, Димитријевић Вићентије и Војислав Гавриловић и још 2 одборника.

Средином септембра 1941. г. у Брежђу штаб Колубарске чете држи народни збор на којем се бира НО одбор од 4 члана. За председника је изабран *Драгомир Машић*.

8. IX 1941. г. за Доњу и Горњу Буковицу (срез подгорски) формиран је НО одбор на збору на којем пред 300 људи говоре Миле Милатовић, Софија Станишић и др Димитрије Питковић. На овоме збору се јавило 15 људи добровољно у партизани. За председника одбора је изабран *Војин Симић*, а у одбор су ушли Љубомир Живковић, Цветко Голоскоковић и Младен Крунић (социјални састав одбора: сиромашни сељаци и један средњак).

У Подгорини социјални састав одборника у већини НО одбора, био је мешовит, а то је углавном била општа појава.

12. IX 1941. г. у Ставама (срез подгорски) после паљења општинске архиве, одржан је народни збор на којем је било присутно преко 200 људи. На збору је говорио Драги Андрић и на њему је изабран НО одбор од 24 члана, за општину Ставе, у коју улазе села Станина Река, Суводање, Бобова и Ситарце.

За председника је изабран *Гвозден Бирчанин*.

Овај одбор имао је и народну стражу од 30 младина а командир страже је био Раденко Вуковић. Активност овога одбара је била богата и свестрана:

— организовао је превоз муниције за војску и рушење мостова и прекопавање путева,

— својим стеновницима поделно је запленио 500 кг соли и 500 кг гаса ил свако домаћинство по 1 кг,

— 10-ора кола овога одбара извучило је пшеницу из Тамнаве а четрдесетора је пребацивало даље према Ужицу и Вишеграду.

Одбор је врло успешно решавао и судске спорове на својој територији. Тако је решавао крађу оваца, доношење штете усевима и вршио деобу земље.

26. IX 1941. г. у Ставама одржан је велики збор народа са приредбом. Приредбу је спремао др Миша Пантић а о циљевима народноослободилачке борбе говорили су Владо Зечевић и Чедо Милосављевић.

Почетком септембра 1941. г. оформљен је НО одбор у селу Равње (срез ваљевски). Збор су држали Живорад Јевтић и Рада Обућина учитељица из Бачевана. Изабран је НО одбор од 5 чланова а за председника је изабран *Антоније Јевтић*.

Средином септембра 1941. г. у Богатићу (срез ваљевски) комесар 6 колубарске чете инжењер Живорад Мишковић формира НО одбор на збору од 150 људи. За председника је изабран *Милорад Марковић* и још 3 одборника. Овај одбор је нарочито био активан у скупљању хране и ширењу пропагандног материјала.

Крајем септембра 1941. г. у Коцељеви одржан је велики збор на којем је било преко 300 људи. На збору је говорио др Миша Пантић и Војин Лукић о циљевима народноослободилачке борбе и формиран је НО одбор:

- за Коцељево — Марко Јовић, секретар
- за Бресницу — Душан Лукић, председник
- за Мали Бошњак — Спасоје Јовановић
- за Коцељево — Обрад Јовић, абаџијски радник, Здравко Дамњановић, опанчарски радник.

Одбор је заседао у кући трговца Михаила Пурића. Први печат од обичне гуме за овај НО одбор израдио је Миле Стијековић, студент из Дружетића.

Овај одбор имао је и народну стражу, а за командира је био постављен Драгослав Томић.

Поред пекаре одбор је организовао и кухињу за возаче пшенице, који су је преко Коцељева извлачили у правцу Рађевине и Азбуковнице. Само преко Коцељева извучено је око 150 вагона пшенице.

Овај одбор организовао је и сакупљање пшенице на своме терену, било је домаћинстава која су дала и до 300 кг пшенице. За потребе војске извршена је реквизиција целокупне коже у Коцељеви. Роба је одмах процењена и дате су потврде са назначеном вредношћу, а Кати Секулић чији је муж био у заробљеништву плаћена је одмах пуна вредност коже и готове обуће.

Овај одбор извршио је мобилизацију околних села у циљу прекопавања пута Шабац — Коцељево, Вилево — Коцељево, Коцељево — Уб, Коцељево — Каменца и био активан у организовању конференција са политичким предавањима, а предавања су држали командир Драгослав Томић и Димитрије Атић, учитељ.

Одбор је проширен, јер су те потребе захтевале:

За Коцељево је изабран Пера Бабић, Игњат Пауновић, Властимир Живковић и Златомир Николчић.

Из Суботнице је изабран Богдан Димитријевић, Војислав Тодоровић и Милан Пантелић.

У Малом Бошњаку изабран је Сима Јевтић, Спасоје Јовановић, Рафано Матић, Владимир Гавриловић и Чеда Ђирић.

У Бресници је изабран Рафано Антонић, Сретен Неговановић, Златомир Баковић, и Слободан Илић.

Овај одбор успешно решавао и питање породица избеглица из Словеније, Војводине и Босне. Тим породицама пружена је помоћ у исхрани и смештају.

15. IX 1941. г. у Осечини (срез подгорски) одржан је збор на којем је било преко 200 људи. На збору су говорили Раде Јокић и Ратко Мартиновић. На збору се бирао НО одбор од 11 чланова, а за председника је изабран *Цветко Пантић*, бојаџија.

Овај одбор је издржавао болницу за рањенике од 20 кревета која је била смештена у основној школи у Осечини.

Одбор је организовао и магацин из којег су се снабдевале 2 пекаре и 1 кујна која је кувала за борце на положајима према Завлаци.

Овај одбор водио је такође бригу о 15 породица Словенаца, које су досељене још у мају у Осечину а протеране од Немаца. Издао је и декрет о дужностима изабраних одборника на својој територији.

17. IX 1941. г. у Плушцу (срез подгорски) држи збор Драгојло Дудић пред 700 људи из 7 суседних села. На збору је изабран и НО одбор али састав одбора је

непознат. Рад овога одбора помагао је одбор из Осечине

18. IX 1941. г. у Остружници (срез подгорски) изабран је на збору НО одбор за председника је изабран Милутин Павловић и још 7 одборника. Рад и овога одбора помагао је одбор из Осечине.

Овај одбор је имао и Народну стражу, која је у недостатку оружја била наоружана моткама за пољно патролирање.

20. IX 1941. г. у Лопатњу (срез подгорски) пред 200 људи збор држи Драгојло Дудић. На збору је изабран НО одбор од 7 чланова, а за председника је изабран *Чедо Обрадовић*.

Са овим одбором у циљу пружања помоћи одржао је Саветовање одбор из Цеике. И овај одбор организовао је кројачку радионицу и Народну стражу.

20. IX 1941. г. у Причевићу на збору пред 200 људи говори Миша Дудић, Чедо Милосављевић и др Миша Пантић о циљевима НО борбе и потреби формирања НО одбора. За председника је изабран *Трифун Ракић* и још 16 одборника за причевићку општину. (За Причевић 6, за Мајиновић 2, за Тупанце 2, и 4 одборника за Бео-мужевин). Код конституисања овог одбора, био је присутан и Здравко Јовановић који је говорио одборницима о задацима НО одбора.

У Мајиновићу у кући Павла Ђурића налазила се прихватна болница којом је руководио др Миша Пантић, касније она улази у састав болнице у Поћутн.

Овај одбор је организовао кухињу код основне школе за положаје на Ваљеву, затим прекопавање пута на Рибарима према Ваљеву а помагао је Драгану Николаићу-Кушњи ковачу да производи ручне бомбе, такозване динамит бомбе.

22. IX 1941 г у Бранковини на збору од 300 људи говори др Миша Пантић. На збору се бира НО одбор од 5 чланова за председника је изабран *Божидар Јосифовић*. Убрзо овај одбор проширен је са још 4 одборника села Козличин где је председник био *Младен Константиновић*.

Како 12. октобра 1941. г. председник Јовановић са још 34 добровољаца одлази у Рађевачку чету, то је за председника изабран *Драгољуб Павловић*.

— Овај одбор је био врло активан у скупљању оружја, хране и осталих потреба за војску, затим је водио бригу о својим становницима и био енергичан у спречавању појаве крађе.

Крајем септембра 1941. г. у Оглађеновцу (срез подгорски) код школе збор држи Живорад Димитријевић и изабран је НО одбор (састав одбора непознат).

Крајем септембра 1941 г у Осладићу (срез подгорски) на збору пред 100 људи говори Тића Миловановић и изабран је НО одбор (састав одбора је непознат).

Крајем септембра 1941. г. у Белотићу одржан је збор и изабран је НО одбор, али састав одбора није познат.

Крајем септембра 1941 г на месту Цеговице код Бабини Луке (срез ваљевски) држи збор Стеван Борота командир чете Носаво-томњарског батаљона. На збору је изабран и НО одбор од 5 чланова.

21. IX др Миша Пантић држи збор народа на којем је говорио о потреби сарадње свих родољубивих снага против окупатора и домаћих издајника. Овај збор потврдио је избор одборника изабраних на збору од 10. IX, навршио допуну тиме што је изабрано још 14 заменика из сваког села по два. (Заменици су умрли у случају болести и неактивности одборника)

Крајем октобра на једној седници НО Поћуте разматран је смештај болнице на Крушња од 40 рањеника. Болница је смештена у згради основне школе. Др Миша Пантић предложен је да организује политичке конференције на којима се говорило

о потреби скупљања ланеног платна и млека за болницу Одзив народа је био одличан, сакупљено је преко 300 м ланеног платна за завоје, затим сира, крушака, воћа и млека је било у изобиљу сваког дана за болеснике у току три недеље колико је болница боравила у Поћути, одакле је отишла у Ужице. Приликом сеобе ове болнице учествовало је 50 камиона. Лекари др Миша Пантић и др Петровић пружали су народу целе општине Поћута бесплатну помоћ за време свога боравка на овој слободној територији.

Овај одбор организовао је превлачење 6 вагона пшенице из Тамнаве и расподелно их на сва села ове општине. Жито се мелело на поточарама реке Јабланице. На печењу хлеба радиле су жене и омладинке.

Почетком октобра командант Ваљевског сдрета Здравко Јовановић тражио је да одбор организује прекопавање пута и рушење моста код Рибара баш када је Ваљево било у блокади. Одбор је одредио села Тубрзивић, Вујновачу, Совач и Кунине, а одборници ових села сакупили су у ову акцију око 160 људи. Њима је пред извршење задатка говорио Здравко Јовановић. Акција је у потпуности успела, пут је прекопан на 7 места у дужини од 4 км.

После неколико дана овај одбор је организовао још неколико оваквих акција тј 60 људи учествовало је у прекопавању пута према Јовањи и Ваљеву, док је 120 људи учествовало у акцији прекопавања пута Лелић — Ваљево.

Одбор у Поћути је организовао слушање вести и њихово умножавање на машини тако да су те вести касније читане на скуповима на целој територији општине. На конференцијама које су организовали одборници по селима и џематима говорили су политички и војни руководиоци. Једном је говорио Милош Мишић, инструктор Покрајинског комитета Партије у кући Рада Поповића, затим на територији овог среза говорио је Милосав Милосављевић, Миле Митовић, Мирко Томић, Стеван Борота, Добросав Симић, Владо Зечевић и Ратко Мартиновић.

Први партизански одбор — суд

Пошто су искрсавали спорови између становништва јавила се практична потреба организовања и првог суда на слободној територији ОК Ваљево. Пошто је НО у Поћути уживао велико поверење то су се становници директно обраћали за пресуђивање. Председник одбора Рајко Ковачевић уједно је био и председник суда, а одборници сулије. Суд је решавао спорове око самовласног узимања дела њиве од стране комшије. Суд је успевао да измири парничаре. Затим суд је посредовао и код наплате заосталог дуга код продаје једне шуме у Брезовицама. Како тужени није био задовољан то је поднео жалбу суду у Ваљеву који је потврдио пресуду првог поротничког суда у Поћути. Затим је овај суд расправљао један бракоразводни спор, све пресуде овог суда биле су писмене.

И данас су живи одборници — судије Милош Пиргић и Светислав Симић из Ребеља и Радомир Милиновић и Светозар Ђурђевић. Касније у току ослободилачке борбе, радили су многи судови при НОО, углавном према упутствима и одредбама фочанских прописа.

Одбори основани у октобру

4. X 1941. г. у Дубоко код Близоња (срез ваљевски) одржао је збор Драган Поповић — учитељ, комесар Посаво-тамнавског батаљона. На збору је изабран НО одбор од 5 чланова, а за председника је изабран *Милош Јовановић*.

Овај одбор радио је на сакупљању оружја, хране и остале помоћи а организовао је и прекопавање пута код села Рабаса према Ваљеву.

Почетком октобра 1941. г. у Санковићу (орез колубарски) држи збор Тихомир Марић и бира се НО одбор од 3 члана. Пре избора овог одбора постојао је још од августа месеца одбор за сакупљање оружја, хране и остале помоћи за народноослободилачки покрет.

5. X 1941. г. у Ваљеву састао се илегални НО одбор на конституисање и усвајање Статута, кога је израдио и припремио за овај састанак одборник Бора Атанацковић.

У овај ужи илегални НО одбор за Ваљево ушли су Бора Атанацковић, Миле Бабић, председник, Цветко Јовановић, као благајник и одборници: Мирко Оташевић, Душан Андрић-Солнд, Милан Јанковић, Илија Милатовић, Недељко Оклобџија, Милош Атанацковић, Рата Васиљевић и један шумски инжењер (претпоставља се да је то Радул Плезинић).

Овај одбор имао је све услове за успешан рад јер расположење грађана за народноослободилачки покрет било је велико. Чињеница да је скупатр држан успешно у блокади и да су му наше снаге наносиле тешке материјалне жртве и губитке уливало је веру грађана Ваљева да ће се они ослободити терора окупатора и његових слугу.

Услед недовољне будности већ 6. X 1941. г. секретар одбора Бора Атанацковић био је ухапшен, али како непријатељ није могао ништа сазнати од Боре он је 10. X 1941 г. пуштен и повлачи се из Ваљева на слободну територију, где је опет ускоро заробљен од непријатеља и стрељан 27. XI 1941. г. на *Крушику*. Терор окупатора и његових слугу отежао је јединствено функционисање овог илегалног НО одбора и даљи рад се своди на самоиницијативу појединих одборника, све до јула 1942. г. када радника. Илегални одбори су радили на спречавању извршења наредби окупатора, будно су пратили активност непријатеља и домаћих издајника. Затим они су пружали обезбеђење политичким радницима, Сам одбор политички је деловао међу људима

Почетком 1942. г. формира се илегални НОО у Јовањини који обухвата села Месни комитет ради на обнови илегалног НО одбора у Ваљеву.

Почетком октобра 1941. г. оснива се НО одбор у Љубовији (срез азбуковачки) на збору је говорио Бора Поповић, а у одбор су изабрани: председник Тодор Обућина, Неша Продановић за секретара и као одборници Војин Крсмановић, обућар Добросав Прокић, опанчар и Раша Протић, судија.

За команданта места постављен је Милорад Марјановић, а за комесара Живко Пановић.

Овај одбор је био врло активан у помоћи нашим јединицама на положају, затим у пружању помоћи становништву као и избеглицима из Босне.

Почетком октобра 1941. г. формиран је НО одбор на збору у Лелићу на којем су говорили Милосав Милосављевић и Миле Милатовић. Одбор је изабран за целу општину Лелић у коју су улазила села Сушице, Стрмна Гора, Сандаљ, и Стубо. Свако село имало је по 2 одборника а за председника је изабран Сретен Томић из Сушице.

Овај одбор имао је добро организовану Народну стражу од 20 људи а за командира је био постављен Жика Тешић.

12. X 1941. г. у Рајковићу на збору од 20 људи изабран је НО одбор у који су ушли као председник Милоје Томашевић а чланови Драгомир Мишовић и Драгутин Пиваревић.

У селу је још од почетка септембра постојао комитет за скупљање оружја и хране. Овај одбор је имао магацин за храну и организовану кујну.

Одржавао је седнице у задружној канцеларији и имао ненаоружану стражу.

13. X 1941. г. у Осеченици држи збор Воја Мишић, командир V чете Колубарског батаљона пред 200 људи. На збору је изабран НОО одбор од 12 одборника и за председника је изабран Светолик Суботић.

Одборници су имали рејоне по засецима и у њима скупљали оружје, храну и осталу помоћ.

Овај одбор је донео и неколико пресуда у вези надокнаде материјалне штете а сви одборници били су наоружани.

Одборници овога села добили су пуномоћја штаба Колубарског партизанског батаљона,

Штаб

Колубарског батаљона

Ваљевског НО одреда

Бр. службен

15. X 1941. г.

ПУНОМОЋЈЕ

Којим се постављају Јешић Ранко, Вујић Розомир, Вујић Миломир, Јелић Влајко, Богдановић Радисав, Суботић Ђурђе, Суботић Светолик, Суботић Владета, Рилић Миленко и Матија Живковић из Осеченице, да у име Колубарског батаљона Ваљевског народноослободилачког одреда могу прикупљати намирнице, одело и остало за одред и то у реону села Осеченица.

За политичког комесара
Милош Милошевић, с. р.

КОМАНДАНТ
Живорад Јовановић, с. р.

Средином октобра 1941. збор у Буковици држи др Драган Јовановић на којем је изабран НО одбор од 5 чланова. За председника је изабран Миша Срећковић, у одбор су ушли и Лазар Одановић, учитељ, Живорад Никић, Радисав Никић и Ивко Лучић. Овај одбор је имао велики магацин хране у кући Данила Лучића. У школи овог села одбор је организовао прела на којима је предена вуна и ту су се плеле чарапе и џемпери за борце.

Одбор је такође организовао слушање вести на радију и њихово растурање, а примао је и неколико десетина примерака *Ужичке борбе*,

У кући Љубана Лучића била је смештена болница, коју је снабдевао овај одбор. Ова болница 31. X 1941. г. преко Букова евакуисана је за Ужице. При овој болници била је и једна културна екипа од 20 чланова која је у суседним селима давала приредбе,

Средином октобра 1941. г. оформљен је НО одбор у Крчмару од 4 члана, за председника је изабран Живко Марковић.

Одбор је сакупљао оружје, храну и осталу помоћ и решавао спорове.

15. X 1941. г. у Бачевцима (срез ваљевски) збор држи Света Смигор и бира се НО одбор од 4 члана (састав одбора непознат).

Средином октобра 1941. г. изабран је НО одбор у Вртиглавама од 5 чланова, а за председника је изабран Станислав Симић. Овај одбор је био активан на сакупљању оружја и хране.

Средином октобра 1941. г. у Кључу одржан је народни збор пред око 100 људи на којем су говорили Деспот Секулић и Љубинка Марић. На збору је изабран НО одбор од 4 члана, а за председника је изабран Аврам Трифуновић.

Одбор је био активан у сакупљању оружја и хране, а извршио је и деобу два брата.

Средином октобра 1941. г. у Жабарима (срез ваљевски) одржан је народни збор пред око 200 људи на којем је говорио Обрад Стефановић. Изабран је НО одбор од 4 члана. За председника је изабран Марко Кузмановић.

И овај одбор је био активан у сакупљању оружја и хране.

Средином октобра 1941. г. у Доњим Клишцима (срез ваљевски) изабран је народноослободилачки одбор од 4 члана. За председника је изабран Љубомир Јовановић. Одбор је био активан на сакупљању оружја и хране.

Село Белошевац, Петница и Бујачић нису имали НОО-е али су имали активе од симпатизера за сакупљање оружја и хране.

Крајем октобра 1941. г. формиран је НО одбор за бившу општину Драчић од 12 чланова (за Драчић изабрана су 2 одборника, за Зарубе 3, за Пријездић 4 и за Равње 3).

31. X 1941. г. у Доњим Лесковицама одржан је збор код основне школе, збор је држао штаб Колубарског батаљона и изабран је НО одбор за Горње и Доње Лесковице од 10 чланова, а за председника је изабран Михаило Митровић.

Овај одбор био је активан у сакупљању хране, оружја и остале помоћи за Народноослободилачку војску.

Крајем октобра у Марковој Цркви у кући Милана Стојановића формиран је НО одбор за општину Мионицу. На формирању овог одбора интензивно ради Љубинка Марић. У одбор су ушли: Станимир Кремељница, Деспот Секулић, Драгиша Радовић, Милутин Росић и Милан Стојановић. За председника је изабран Живко Лаловић. Сваки одборник добио је посебно задужење за одређена села и засеоке.

Овај одбор имао је свој магацин хране у селу Трлићу и организовао је спремање зимнице. Међутим сматран је као срески НОО за срез колубарски, али он није био те компетенције па се може сматрати само општинским НО одбором за општину Мионица.

Већ 3. XI 1941. г. непријатељ је успео да похпси многе одборнике овога одбора.

Крајем октобра оформљен је и НО одбор за село Мионица од 3 члана. Овај одбор је био врло активан у сакупљању хране. Сакупио је 6000 килограма пшенице, 400 кг пасуља, 1000 кг кромпира и низ других намерница, (Овај одбор примао је 40 примерака *Ужичке борбе*).

Крајем октобра формиран је на збору НО у Маљевићу, збор је држао Тиха Марић. За председника је изабран Бранислав Павловић и још 3 одборника.

Крајем октобра формиран је и НО одбор у Табановићу од 2 члана а за председника је изабран Сретен Новаковић.

3. X 1941. г. у Радобићу основан је НОО од три члана, за председника изабран је Сава Ковачевић. Овај одбор је такође активан у сакупљању хране, помоћи и растурању штампе.

16. XI 1941. г. на збору у Пријездићу (срез ваљевски) говорио је Обрад Стефановић о значају НОБ и улози НОО. У одбор је изабрано 5 одборника. За председника је изабран Живорад Гођевац. Одбор је био активан у сакупљању хране, помоћи и растурању *Ужичке борбе*. Овај одбор организовао је превлачење муниције из Ужица до Бачеваца и Букова па је та муниција даље превожена до Пецке и Осечине.

Крајем новембра у Грачаници (срез ваљевски) формиран је НОО од 5 чланова. На збору је говорио Живан Димитријевић, и за председника је изабран Данило Стефановић. Како је убрзо наишла казнена експедиција и непријатељска офанзива то је активност овог одбора била отежана.

Како је западна Србија имала за непријатеља велику стратегијску важност, он је још од првих дана дизања устанка и стварања слободне територије предузео мере за своју снажну офанзиву. Поред домаћих издајника он довлачи и неколико својих дивизија из Француске у циљу потискивања и уништења наших снага.

Већина одбора прилагодила се новонасталој ситуацији и илегално наставља свој рад. Али услед великог терора окупатора и домаћих издајника над одборницима народне власти многим одборима онемогућен је сваки рад. Било је одбора који су поред свег терора наставили своју илегалну активност, они постају главни ослонац илегалних партијских радника који упорно настављају рад на стварању нових илегалних НОО у току 1942, 1943. и 1944. г.

Илегални НОО 1942. године

Док су се НОО у току 1941. на слободној територији бирали легално преко зборована и конференција, дотле су НОО у току 1942. г. илегални и избор одборника је вршен путем одабирања људи који су били одани НО покрету, Рад ових одбора одвијао се под много тежим условима него легалних одбора, разликујући се по методи и форми. Састанци су били илегални и они су добијали помоћ од илегалних партијских радника. Илегални одбори су радили на спречавању извршења наредби окупатора, будно су пратили активност непријатеља и домаћих издајника. Затим они су пружали обезбеђење политичким радницима. Сам одбор политички је деловао међу људима проналазећи нове одане људе НО покрету као и нова упоришта.

Почетком 1942. г. формира се илегални НОО у Јовању који обухвата села Балиновић и Пакље. Чланови одбора су били: Живан Ђурђевић, председник из села Балиновића, Властимир Петровић, секретар из Балиновића и чланови одбора Јован Ђурђевић из Балиновића и Чедомир Марковић из Пакаља. Средином 1942. постојао је илегални НОО у Драчићу од 4 члана, у селу Жабарима од три члана и у Петници од 3 члана.

Септембра 1942. г. у Ставама (срез подгорски) основан је илегални НОО у који су ушли: Гвозден Бирчанин, Десимир Вуковић, Здравко Јефтић, Марјан Бирчанин и Живан Бирчанин. На формирању овог илегалног НОО активно је радио Миле Милатовић.

У јесен 1942. у Остружњу постојао је илегални НОО (састав одбора је непознат).

Легални НОО основан је још 15. IX 1941. г. у селу Осечини и наставио свој рад као илегални одбор све до маја 1942. г.

Јануара 1942. г. у селу Ба Колубарски батаљон пали архиву. Штаб батаљона прегледао је архиву и констатовао да општински деловођа не води благајну како треба. Штаб је одмах позвао деловођу и на то му скренуо пажњу јер се радило о проневери народног новца. Јула и августа 1942. партијска организација ради на обнови илегалног НОО у Ваљеву. У радњи Душана Андрића-Солида држи се састанак са Миланом Јанковићем, Милом Бабићем, Живорадом Исајловићем, Мирком Оташевићем и Милошем Атанацковићем. Други састанак одржан је у радњи Мирка Оташевића на којем је прорађен чланак *Одборима* из листа *Пролетер*. Међутим, како је убрзо непријатељ ухапсио Мила Бабића, Милана Јанковића и Кају Мутућ, то је отежало организовани рад овог одбора. Рад се сводио на прикупљање прилога, ширење вести и извештавању о бројном стању непријатеља.

Срески НОО у Крупњу наставио је своју делатност као илегални НОО. Своју активност одбор је нарочито усмерио на стварање илегалних НОО по селима Рађе-

више, Азбуковнице и Подгорине. Тако само у бившем рађевском срезу било је основано преко 20 илегалних НОО који су интензивно радили помагани од стране среског илегалног НОО као и партијских илегалних радника. Захваљујући њиховом раду устанак је и даље у овом крају био снажан и одразио се у слању нових бораца у јединице Ваљевског партизанског одреда.

Ваљевски партизански одред крајем 1942. г. и почетком 1943. г. успешно је пребродно најтежу ситуацију и прешао на своје учвршћење, бројно и организационо јачање тј. у његовом оквиру отварају се нови батаљони и чете и виши степен војне организације. Сада је одред могао више да кружи помоћи постојећим илегалним органима народне власти и да предузме мере за помагање стварања нових илегалних органа где је за то било услова.

Активност илегалног НО одбора у Ваљеву 1943. г. свела се углавном на појединачне акције чланова одбора који су још остали неоткривени од окупатора и његових слугу. Међутим, активност илегалних органа народне власти на терену је нарочито оживела крајем 1943. године. Тако долази до стварања нових илегалних НО одбора.

Почетком марта 1943. године у селу Јајцу (срез колубарски) основан је илегални НОО одбор, за председника је изабран Константин Илић. Овај одбор обновљен је 1944. године и за председника је изабран Јеротије Јоксимовић а за секретара Љубомир Гавриловић. Одбор је имао још 7 чланова.

Почетком марта 1943. г. у селу Суботица срез посаво-тамнавски (основан је илегални НО одбор). За председника је изабран Милорад Букић, а чланови одбора су Андрија Букић, Алекснадар Живановић и Драгојло Јанковић. Делатност овога одбора односила се углавном на сакупљање материјала, прилога и давања информација илегалним политичким радницима и јединицама одреда.

У новембру 1943. г. у Малом Бошњаку (посаво-тамнавски срез) основан је илегални НО одбор. За председника је изабран Сима Јефтић. Чланови одбора су били: Милосав Петровић, Милан Кнежевић и Владисав Гавриловић.

Крајем новембра 1943. г. у селу Бресници (срез посаво-тамнавски) основан је илегални НО одбор, за председника је изабран Слободан Илић а чланови су били: Драгутин Лукић и Васа Васић.

Крајем новембра 1943. у селу Белотићу (срез рађевски) формиран је илегални НО одбор, уз помоћ члана ОК Мике Милосављевића, за председника је изабран Исановић Иван а чланови су били: Мирковић Љубиша, Мирковић Живота и Икандиновић Драгутин.

Почетком 1943. г. постојао је и илегални НО одбор у Цветановцу (срез колубарски). Овај одбор је био врло активан нарочито на сакупљању новца, тако да је скупио више од 20.000 д. за помоћ илегалним партијским радницима. Уз помоћ овога одбора чланови ОК Среја Читаковић и Мика Милосављевић држали су конференције народа у самом селу и оближњој околини.

Јануара 1944. г. у кући Драгана Јовановића у Цветановцу Јован Гркинић-Шале говорио је о одлукама II заседања АВНОЈ-а.

Економско стање је тешко, оскудева се у обући, одећи, петролеју, соли, дувану и осталим животним потребама. Планински предели принуђени су да набављају пшеницу и кукуруз за прехрану у Мачви, Тамнави и Посавини што користе извесни шпекулантски елементи као и трговци и богате се на леђима народа коме је све то отето од окупатора и његових слугу. За потребе немачке војске одузета је сточна храна тако да је недостатак сточне хране изазвао угинуће већег броја сток: у периоду хладне

зиме 1943—1944. године. Немање кукуруза изазвало је несташницу масти и меса тако да је велики број становника нарочито оних сиромашнијих на селу и у граду оболео услед слабе исхране. Било је и заразних епидемија у појединим селима као што су тифуси и друге заразне болести које су прошле без већих последица. Основна храна већине сиромашних слојева града и села тада је била проја и постан пасуљ. Цене су биле изванредно високе, тако крајем 1943. г. и почетком 1944. г. цена једног метра пшенице била је и до 30.000 динара а кукуруза од 20.000 до 25.000 динара, литар петролеја продавао се од 700 до 1.000 динара.

Јуна 1944. г. у Крнулама оформљен је илегални НО одбор, председник је био Света Мојсиловић.

Јуна 1944. г. у селу Белотићу оформљен НО одбор, Иван Исајловић био је председник.

Новембра 1943. године у Суботици изабран је илегални НО одбор, председник је био Милорад Ђукић.

Августа 1944. г. у Јаловику изабран НОО одбор, а за председника изабран Маринковић Владан.

Чињеница да је основано преко 60 НОО на територији ОК Ваљево јасно говори о свестраној делатности КПЈ на територији ОК за цело време окупације и оружане револуције.